

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
КАЛАУР СВІТЛАНИ МИКОЛАЇВНИ** про дисертаційну роботу
ЄВГЕНА ОЛЕКСАНДРОВИЧА СУДНІКОВА на тему
**«ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛІЦЕЇСТІВ У ЗАКЛАДАХ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ВІЙСЬКОВОГО ПРОФІЛЮ»**, яка подається на
здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 – Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дослідження, її зв'язок із галузевими науковими програмами. Актуальність дисертаційного дослідження Євгена Олександровича Суднікова зумовлена суттєвими трансформаціями, які спричинені активним використанням інформаційно-комунікаційних технологій, потребою забезпечення якісної інтеграції української освітньої системи з європейським освітнім простором, а також доцільністю адаптації освітнього процесу до викликів інформаційного суспільства та умов воєнного часу, що виникли у результаті російсько-української війни. Поділяємо думку автора у тому, що Україні дуже потрібні суттєві зміни освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, які матимуть вплив на системну діяльність у сфері формування й розвитку ключових компетентностей у цілому та формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів зокрема.

Автор аргументовано довів, що для реалізації означеної мети необхідно оновити зміст освіти здобувачів загальної середньої освіти у галузі інтеграції засобів інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес. Наголосимо, що у контексті профільної освіти військового спрямування вагомими є розвиток у ліцеїстів громадянських та соціальних компетентностей відповідно до їх інтересів і профілю навчання, а також формування цінностей та особистих якостей. Автор висловив думку про те, що таку діяльність доцільно організувати та здійснювати на основі

системного формування у ліцеїстів, що навчаються в закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю, інформаційно-комунікаційної компетентності. Повністю підтримуємо таку позицію Євгена Олександровича Суднікова.

Очевидною нині є потреба у вдосконаленні освіти ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю у зв'язку із цифровізацією сучасного військового середовища. Зокрема, як довів Євген Олександрович, у зв'язку із кіберзагрозою та інформаційною безпекою, майбутній офіцер, який нині є ліцеїстом, має не лише користуватися ІКТ, а й розуміти принципи інформаційної безпеки, а також могли ефективно протидіяти кіберзагрозам, уміти захищати інформаційні ресурси. Встановлено, що актуальність дисертаційної роботи підсилюється низкою суперечностей, які не лише названі автором, а й у процесі наукового пошуку повністю розв'язані. З огляду на наведені вище аргументи, тематика дисертаційної роботи Є.О. Суднікова не викликає жодних сумнівів, бо є беззаперечно своєчасною та актуальною.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Ґрунтовність задекларованих Євгеном Олександровичем наукових положень та висновків підтверджена організованим критичним аналізом теоретичних і практичних основ проблеми формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю. Так, здобувач виважено підійшов до обрання комплексу адекватних теоретичних, емпіричних та статистичних методів, які дозволили йому організувати та провести на належному науково-методичному рівні педагогічний експеримент та здійснити перевірку значущості й валідності отриманих результатів.

Проведений аналіз дисертаційної роботи Є.О. Суднікова дає можливість стверджувати, що дослідно-експериментальна робота була організована на базі Київського військового ліцею імені Івана Богуна,

Військового ліцею Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Військово-морського ліцею імені віце-адмірала Володимира Безкоровайного, Львівського ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою імені Героїв Крут, Одеського ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою про що свідчать видані довідки про впровадження результатів експериментального дослідження.

Підтверджуємо, що рецензована дисертаційна робота базується на достатній джерельній базі. Зокрема, автором було здійснено виважений та системний аналіз 293 наукових джерел із них 84 іноземною мовою. Цей факт створив належні передумови для всебічного висвітлення задекларованої проблематики та дозволив розв'язати поставлені у дисертації завдання. Проаналізована здобувачем теоретична інформація дала йому змогу доволі глибоко висвітлити методичні засади організації процесу формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю та обґрунтувати й експериментально перевірити розроблену модель та на цій підставі запропонувати свою власну авторську методику.

Проведений аналіз дисертації дозволяє стверджувати, що поставлені завдання, у цілому, відображають зміст роботи та послідовно розкривають логіку авторського наукового пошуку, корелюються з науковою новизною і практичним значенням. Позитивним здобутком Є.О. Суднікова вважаємо розроблений інтегрований курс «Інформаційно-комунікаційні технології у навчанні ліцеїстів», що забезпечив ефективність реалізації практичної діяльності у площині формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю.

3. Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертаційної роботи. Під час вивчення питань організації процесу формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю автор зумів

отримати значущі наукові результати, які характеризуються науковою новизною. До прикладу, у нашому баченні, цінним є те, що вперше розроблено модель формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю та запропоновано авторську методику. Відзначимо як вагому педагогічну інновацію той факт, що авторська модель є структурованою та складається із таких взаємопов'язаних блоків, як-от: цільового, змістового, методичного та діагностувального.

Також новизна полягає й у тому, що вперше розроблено авторську методику формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю. Зокрема створення авторської методики здійснено шляхом трансформації та доповнення наявних методик формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю, причому головною відмінністю було створення інтегрованого курсу «Інформаційно-комунікаційні технології у навчальній діяльності ліцеїстів» відповідно до авторської навчальної план-програми.

Позитивним є те, що здобувач визначив компоненти (ціннісно-мотиваційний, інтелектуальний, інформаційно-технологічний, поведінково-діяльнісний, суб'єктний) та удосконалив критерії й показники формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю.

4. Значущість отриманих результатів для науки і практичного використання. Вважаємо, що отримані дисертантом наукові результати є значущими для організації освітнього процесу ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю. З огляду на це підтверджуємо, що вони можуть бути використані для оптимізації освітнього процесу у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю. Встановлено, що інтегрований курс «Інформаційно-комунікаційні технології

у навчанні ліцеїстів» володіє беззаперечною науковою цінністю та має вагомим практичне значення для оптимізації освітнього процесу.

5. Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в наукових фахових виданнях. Відзначимо, що свідченням професіоналізму є опубліковані Євгеном Олександровичем Судніковим наукові праці. Зокрема, у його науковому доробку є 15 публікацій, серед яких: – 5 статей у наукових фахових періодичних педагогічних виданнях України (з них 5 – одноосібних); – 10 у збірниках тез доповідей на наукових конференціях, семінарах і форумах України. Такий авторський доробок доводить повноту викладу отриманих результатів дисертації у відкритому друці, а також свідчить про науково-методичну компетентність автора.

6. Відповідність структури та змісту дисертації вимогам. Дисертаційна робота містить анотації, вступ, три розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел та систематизовану практичну і методичну інформацію у додатках. Роботу доповнюють 29 таблиць та 15 рисунків, які підвищують сприймання інформації та засвідчують належний науковий рівень автора як науковця, що володіє операціями синтезу, аналізу, індукції, дедукції, узагальнення та педагогічного моделювання. Установлено, що назва дисертації узгоджується з метою та відповідає змісту теоретичної частини. Автор вірно визначив понятійний апарат (об'єкт, предмет, мету, гіпотезу), поставив перед собою конкретні завдання, які виконав у процесі наукового пошуку. Відповідально підтверджую, що структура дисертації та основний текст подано відповідно чинних вимог.

Зокрема, у вступі Євген Олександрович аргументував актуальність дослідження, окреслив сучасний стан досліджуваної проблеми, проаналізував головні суперечності, які потребують розв'язання, виділив невирішені питання, що зумовили актуальність наукового пошуку. Здобувач представив дані про апробацію результатів на міжнародних, всеукраїнських і

регіональних науково-практичних та науково-методичних конференціях упродовж 2022 – 2025 років.

У *першому* розділі дисертації головну увагу зосереджено на характеристиці вітчизняного та зарубіжного досвіду формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю в науковій теорії та практиці. У цьому контексті цікавим та практико-орієнтованими визнаємо підходи автора до розкриття поточного стану сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю. Креативним вважаємо підхід здобувача до дефінітивної характеристики змісту та архітекtonіки інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів, яка релевантна умовам військового ліцею. Поділяємо позицію Євгена Олександровича у тому, що ефективно формування цієї компетентності потребує цілеспрямованого переосмислення змісту та форм навчання, інтеграції практико-орієнтованих, кейсових і симуляційних методів. Ці факти засвідчують сформоване у здобувача вміння критично аналізувати, узагальнювати та систематизувати наукову інформацію і робити власні логічні висновки.

Наголосимо на тому, що цілком доречним є те, що у *другому* розділі дисертант представив практичні основи формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю. Схвалюємо позицію здобувача щодо виокремлення окремого параграфа, який стосується висвітлення сутності та змістового наповнення моделі формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю. Позитивно оцінюємо те, що на основі проведеного аналізу, автор визначив та охарактеризував авторську методику формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю. Відзначимо, актуальність інформації, яка представлена у параграфі 2.4 «Критерії та

показники діагностування сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю».

Заслуговує на особливу увагу *третьої* розділ де чітко і системно подана інформація про дослідно-експериментальну перевірку ефективності процесу формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю. Можемо відповідально констатувати, що запропоновані автором інновації дозволили зробити освітній процес у ліцеї креативним, практично орієнтованим та інноваційним. Так, ліцеїсти, які були в експериментальній групі змогли суттєво вдосконалити усі компоненти інформаційно-комунікаційної компетентності на основі практичної діяльності, яку запропонував Євген Олександрович. Схвалюємо те, що у параграфі 3.2 зосереджено увагу на статистичному аналізі та інтерпретації результатів формувального експерименту та представлено математичну обробку.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам та дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. Дисертація, автором якої є Євген Олександрович Судніков, відповідає вимогам, які визначені до такого типу наукових досліджень. Відзначимо, що робота пройшла перевірку на наявність плагіату на основі програми StrikePlagiarism, яка показала результат 84,87 % оригінальності. Під час рецензування встановлено, що використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело. На цій підставі дисертаційну роботу Є.О. Суднікова визнаємо самостійно виконаним науковим дослідженням, а основні ідеї та наукові положення отримані автором особисто.

Відзначимо належну мовностилістичну культуру, яку задекларував Євген Олександрович. Список використаних джерел, посилання на них у тексті дисертаційної роботи зроблено із дотриманням усіх вимог. Позитивно оцінюємо те, що великий об'єм практичного матеріалу автор представив у

додатках. Так, додатків у дисертації є 8 і вони розміщені на 54 сторінках, що допомагає зрозуміти практичну цінність роботи. Підтверджуємо, що додатки демонструють практичну роботу самого дисертанта.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Відзначаючи вагомі позитивні напрацювання та здобутки Михайла Михайловича, вважаємо за доцільне звернути увагу на певні *дискусійні моменти* та висловити *зауваження*.

1. Зауваження-порада щодо висвітлення наукової новизни: автору у науковій новизні варто було не лише констатувати в одному реченні, а коротко розписати структурні елементи моделі, а також описати авторську методика та перерахувати назви критеріїв й показників формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю; також доцільно у вступі відобразити зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

2. У параграфі 1.3 автор дуже ґрунтовно провів аналіз поточного стану сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю за виокремленими у параграфі 1.2 компонентами (ціннісно-мотиваційним, інтелектуальним, інформаційно-технологічним, поведінково-діяльним, суб'єктивним), однак чомусь у всіх таблицях (1.2; 1.3; 1.4; 1.5; 1.6; 1.7; 1.8; 1.9; 1.10; 1.11; 1.12; 1.13; 1.14) назвав їх не компонентами, а критеріями. У нашому баченні варто вказати які саме методики, опитувальники, діагностування, тести чи експертні оцінки автором були використанні для встановлення рівня сформованості даних компонентів.

3. Вважаємо, що параграф 2.1 «Загальна методика дослідження щодо формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю», який складається лише з 5 сторінок варто було б підсилити теоретичною та практичною інформацією, що охоплює методики для дослідження стану

сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності, які автор використав для збирання первинних емпіричних даних щодо стану її сформованості у ліцеїстів.

4. У нашому баченні графічне зображення моделі формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю (рис. 2.1. с. 100) надто загальне та дуже спрощено схематичне. Автору варто було б відобразити назви принципів, педагогічних умов, методів, форм і засобів профільного навчання, а також показати схематично які саме рівні сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності забезпечують результат.

5. Потребує уточнення та пояснення той факт, що у дисертації виокремлено компоненти інформаційно-комунікаційної компетентності до яких віднесено ціннісно-мотиваційний, інтелектуальний, інформаційно-технологічний, поведінково-діяльнісний, суб'єктний (с. 60–68), а також виокремлено критерії з такими ж назвами (с. 151–155). На наш погляд доцільно обґрунтувати чим саме керувався дисертант, підбираючи показники до кожного критерію (табл. 2.3 с. 156). Зокрема, ціннісно-мотиваційний має два показники, інтелектуальний – п'ять, інформаційно-технологічний – два, поведінково-діяльнісний – три, суб'єктний – два.

6. Є певні стилістичні неузгодження, так, у роботі виокремлено поведінково-діяльнісний компонент, а у діагностичному інструментарію (додаток Б.4) подано праксеологічний, а також вважаємо, що об'єктивно визначити стан сформованості суб'єктного компоненту на основі опитування, що містить лише 3 запитання і два закритих варіанти відповіді (додаток Б 5, с. 254) доволі складно.

7. Висновок 2, який висвітлює компоненти практично ідентичний до висновку 5, який присвячений характеристиці критеріїв. Натомість варто вказати, що четверте завдання – стосується авторської методики, а тому у висновках необхідно було б її представити більш ґрунтовніше.

Відзначимо, що зауваження та побажання, які висловлюємо автору, носять дискусійний характер, а тому не мають негативного впливу на позитивну оцінку дисертації.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК: Дисертаційна робота Є. О. Суднікова на тему «Формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої середньої освіти військового профілю» за актуальністю, новизною теоретичних результатів, рівнем проведених досліджень відповідає усім вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії». На цій підставі вважаємо, що Євген Олександрович Судніков заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки з галузі знань 01 – Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
професор кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Світлана КАЛАУР